

Hollanda’da Görme Engellilere Verilmekte Olan Dijital Erişimli Bilgi Sistemi ve Türkiye’de Durum

Digital Accessible Information System for the Sight-Disabled in the Netherlands and the Situation in Turkey

Ramazan Bakırcı *

Öz

Bu makale Hollanda’daki görme engellilere kütüphanecilik ve eğitim hizmetleri veren Dedicon Prodüksiyon adlı merkeze yapılan “Görme Engellilere Yönelik” (DAISY/ Digital Accessible Information System - Dijital Erişimli Bilgi Sistemi) eğitim ve uygulamalar ile ilgili eğitim ve inceleme gezisinde¹ edinilen izlenimlere ve değerlendirmelere dayanılarak yazılmıştır. Makalede Türkiye’deki durumdan da kısaca bahsedilmiştir.

Anahtar Sözcükler: görme engelliler; bilgi sistemleri; Hollanda; Türkiye

Abstract: This article is about the study visit made to Dedicon Productions, which provides library and training services for the sight-disabled in the Netherlands, to examine the application of the Digital Accessible Information System (DAISY). The article also briefly discussed the situation in Turkey.

Keywords: sight-disabled; information systems; Netherlands; Turkey

---

* Milli Kütüphane Başkanlığı Görme Engelliler Merkezi Konuşan Kitap Bölümü şefi. e-posta: ramazan@mkutup.gov.tr

¹Söz konusu geziye Milli Kütüphane Başkanlığı Görme Engelliler Merkezi Konuşan Kitap Bölümü şefi Ramazan BAKIRCI ve Stüdyo Görevlisi Onur BAL ile katılım sağlanmıştır. Gezinin Amacı: 13-24 Eylül 2010 tarihinde, Hollanda’da Amsterdam, Rijswijk ve Grave’da bulunan Dedicon Prodüksiyon’a “Görme Engellilere yönelik Daisy (Digital Accessible Information System), Dijital Erişimli Bilgi Sistemi'nin eğitimi ve uygulamaları hakkında, yerinde incelemelerde bulunmak ve programla ilgili konulardaki eğitim toplantılarına katılmak üzere ”araştırma, inceleme ve kütüphanecilik hizmetleri” konusunda yapılmış olan gezide edinilen izlenim ve bilgilere dayanılarak bu makale hazırlanmıştır. Bu makalede, Türkiye’deki görme engellilere yönelik hizmetlerin geliştirilmesi amacıyla Dedicon prodüksiyon’da gerçekleştirilen çalışmalar incelenmiştir. Öte yandan İşbirliği imkanlarının tartışılması ve Daisy kayıt yazılımının kullanımı konusunda iki görme engelli Hollanda’da sertifikalı eğitim almıştır. Daisy konusunda Sertifikalı eğitim Türkiye’de ilktir.

Hollanda’da Görme Engellilere Verilmekte Olan Bilgi Hizmetleri

Hollanda’nın en önde gelen Kütüphane Prodüksiyon Merkezlerinden biri olan, Amsterdam, Rijswijk ve Grave’da bulunan Dedicon Prodüksiyon² bir sivil toplum kuruluşu olarak eğitim ve kütüphanecilik alanında öncülük etmektedir. “*Sınırsız okumak herkes için doğal bir süreç değildir*”, “*Görme engelliler, disleksi ve motorik engelliler yazı okuyamazlar*” düşüncesinden yola çıkarak okuma yöntemleri geliştiren ve Hollanda’da 1,5 milyon kişiye bu yöntemlerle okuma olanağı sağlayan bir kuruluştur.

Bu kuruluş 19. yüzyıldan beri görme engellilere hizmet vermektedir. Hollanda’da ilk Görme Engelliler Kütüphanesi 1887’de açılmış, 1889’da adı “De Vereniging De Nederlandse Braillebibliotheek” olarak 1987’de de “Nederlandse Luister- en Braillebibliotheek (NLBB)” olarak değiştirilmiştir. Hollanda’da 1887’de başlayan bu çalışmalar kesintisiz sürdürülmüş 1913’te Ermelo’da Hristiyan Körler Kütüphanesi, 1918’de Grave’da Le Sage ten Broeke Kütüphanesi (Kütüphane 1966’da Nijmegen’e taşınmıştır) kurulmuş, 1919’da Amsterdam Kütüphanesi’ nin içinde de görme engelliler için özel bir bölüm açılmıştır. 1957’de yayınlanmaya başlayan haftalık dergi *HGW*’nin adı 1986’da CGL (Sesli Kitap Edebiyat Merkezi) olarak değiştirilmiştir. 1961’de Amsterdam’da Ders Kitapları Eşgüdüm Merkezi açılmış, 1965’te “Görme Engelliler Kütüphane Derneği” kurulmuştur. 1981’de oluşturulan “SVB Eğitim ve Meslek Kütüphanesi Derneği”, Amsterdam Eşgüdüm ve Görme Engelliler Kütüphanesi’ni de bünyesinde barındırmaktadır.

Tarihçesinden de anlaşılacağı gibi Hollanda’da görme engellilere verilen kütüphanecilik hizmetleri çok eski yıllara dayanmaktadır. Görme engelli bireyin çocukluk çağındaki eğitiminden iş yaşamına dek her türlü yaşamsal planı ile ilgili çalışmalar belirli bir program çerçevesinde yürütülmektedir ve Dedicon Prodüksiyon ürettiği basılı ve sesli yayınlarla bu çalışmaların temelini oluşturmaktadır.

Dedicon görme engellilerin gazete, kitap ve dergi okuyabilmeleri için okuma yazılım programları, disleksi yazılımları, okuma ve aynı anda dinleme programları hazırlayarak seçenekler sunmaktadır. Bu merkezde yaklaşık 60.000 kitap, 300 gazete ve dergi sesli yayın olarak üretilmiştir ve üretim sürdürülmektedir. Hükümet ve şirketlerce

² Bk. <http://www.dedicon.nl/international>

gönderilen bilgilendirme yazıları da sesli yayın olarak okuyucu kitlesine ücretsiz olarak iletilmektedir.

Devletten yılda üç buçuk milyon Euro destek alan Dedicon, işbirliği yaptığı iki kurumdan biri olan SIOB (Kamu Kütüphane Sektör Enstitüsü) için yılda 1.300 kitabı sesli kitaba dönüştürmekte; 500 kitabı, 3.700 gazete ve dergiyi de Braille yazısıyla yayımlamaktadır. İşbirliği yaptığı diğer kurum olan Hollanda Eğitim Bakanlığı için de ders kitapları ve gereçleri hazırlamakta ve bu kaynaklar sipariş siteleri aracılığıyla okuma engelli öğrencilerin kullanımına sunulmaktadır.

Dedicon “*Siz, kaynaklarınızı herkese ulaştırabiliyor musunuz?*” sloganıyla Postbus 51, Vergi Dairesi, Malmberg Yayınevi ve Akse Medya gibi pek çok şirket ve kuruluşa, kaynakları okura ulaştırma konusunda yardımcı olmaktadır.

Kuruluş, bünyesindeki profesyonel okuyucularla her yıl yaklaşık 2000 adet kitabı, 1500 eğitici kitabı, 300 gazete ve dergiyi bu kurumda sesli yayına dönüştürmektedir. Hollanda'nın 40 ayrı bölgesinde yaşayan gönüllü okuyucular da sesli kitap üretimine katkıda bulunmaktadır. Ayrıca DAISY³ (Digital Accessible Information System/ Dijital Ulaşılabilir Bilgi Sistemi) kurucu üyelerinden biri olarak 2002'den bu yana bu kayıt yazılımını, 2004'ten beri de audio (işitme, işitsel) servislerinde bütünüyle DAISY'i kullanmaktadırlar.

Grave, görme engellilerin merkezi olup Visio (görme, görüş) olarak adlandırılmıştır. Hollanda'da görme engeli olan çocuklar da normal okullara gitmekte, Visio bu çocuklara destek vermektedir. Görme engeli yanı sıra öğrenme zorluğu ve zihinsel engeli de olan çocuklara ise merkezin uzmanlaşmış okullarında, uzman öğretmenlerce eğitim sağlamaktadır. Tüm ülkede uzmanlaşmış merkezlerde uygulanan rehabilitasyon çalışmaları Visio'da da uygulanmakta, görme engellilere günlük yaşamlarında karşılaştıkları güçlükleri çözme ve diğer konularda yardım edilmektedir. Visio'nun, diğer ülkelerdeki çalışmalara katkı sağlayan uluslararası bölümü de bulunmaktadır.

Dedicon'un Amsterdam'daki merkezinde matematik, fizik ve kimyanın sesli olarak iletimi konusunda da çalışmalar yapılmaktadır.

Hollanda'da birey engelli doğmuşsa doğumdan sonra kayıt altına alınmakta engelli bireyin özgüven geliştirmesi ve sosyal yaşama uyumu bakımından el-göz

---

³ Bk. <http://www.daisy.org/>

eşgüdümünün geliştirilmesi amacıyla mesleki çalışmalara ileri düzeyde yer verilmektedir. Özellikle okullarında mesleki çalışmalar önemsenmektedir.

Konuya görme engelliler açısından bakıldığında çok yol alındığı açıkça görülmektedir. Doğduğu andan başlayarak izlenip görme engelli olduğu belirlenenlerin gereksinimleri devletçe karşılanmakta; sesli ya da Braille kitaplar, e-kitaplar, bilgisayarlar, bilgisayarla kullanılan yazılımlar, Daisy-okuyucu, hatta bastonları bile sağlık sigortasınca sağlanmaktadır.

Dedicon, devletten aldığı yıllık üç buçuk milyon Euro ile görme engellilerin eğitim gereksinimleriyle ilgili her tür araç ve gereci üretmektedir. Üretilen kitaplar devlet kütüphanesine gönderilmekte ve oradan da görme engelli kullanıcılara ulaştırılmaktadır. Her birinde bir teknik elemanın çalıştığı 30 stüdyoları vardır. Profesyonel ya da gönüllü okuyucular yalnızca kitap seslendirmekte, kayıt işiyle uğraşmamaktadır. Amsterdam, Rijswijk ve Grave’da bulunan merkezlerde toplam 200 personel çalışmaktadır. Öte yandan, ulusal veya uluslararası fonları çok iyi şekilde bilinmekte ve izlenmekte, sürekli projeler geliştirilmektedir. Kurum uluslararası alanda yaygın biçimde tanınmaktadır.

Bunların yanı sıra görme engelliler, sınırlı görenler ve disleksisi olanlar için çok sayıda yüksek kaliteli cihaz üretilip satan Optelec firması gibi eğitime katkı veren kuruluşlar da vardır.

Gezi sonunda Hague’deki Türkiye Büyükelçiliği’nde düzenlenen toplantıda Dedicon’la ortak projeler üretme ve işbirliği olanakları, Türkiye’de Milli Kütüphane stüdyolarında Daisy’i uygulamak üzere uygulama kolaylığı olan, çok sayıda son kullanıcının da katılacağı küçük bir projenin başlatılması, gelişmeleri Dedicon’un açıklamasının uygun olacağı gibi kararlar alınırken Türkiye’deki görme engellilerin koşulları da değerlendirildi ve onlara sunulan olanakların oldukça yetersiz olduğu görüldü.

Türkiye’de Durum: Kısa Bir Değerlendirme

Ülkemizde tüm engelliler gibi görme engelliler de eğitimde, devlet dairelerinde, sağlık kurumlarında, ulaşımda pek çok güçlüklerle karşılaşmaktadırlar.

Eğitim alanında görmeyenler için açılan okulları göz ardı etmeden yaptığımız değerlendirmede görme engellilerin tümünün bu olanaklardan çeşitli nedenlerle

yararlanamadıkları, çoğunun bu okullara gelemediği başta kitap olmak üzere gerekli eğitim araç ve gereçlerinin yeterince sağlanamadığı açıktır. Eğitim alabilenlerin de iş bulma, topluma uyum sağlama, topluma karışıp dışarıda da tehlikesizce yaşamını sürdürebilme olanakları herkesçe bilinmektedir. Boş zaman, spor, sanat etkinlikleri, kurslar görme engellilerin içinde çokça yer alamadıkları alanlardır. Başta eğitim kaynakları (örneğin okul kitapları, her düzeyde sınavlara hazırlık ve test kitapları) olmak üzere edebi kitaplar (roman, öykü, şiir gibi), güncel yayınlar (edebiyat, sanat, doğa, gezi gibi türlü konularda yayınlanan dergilerle günlük gazeteler) gibi yaşamsal kaynaklara sesli yayınların, kabartma yazılı kitapların yetersizliği nedeniyle ulaşamamaktadırlar. Sesli kaynak üretiminde son yıllarda başta Milli Kütüphane olmak üzere değişik noktalarda umut verici, güzel gelişmelerle sağlam adımlar atılmaya başlanmışsa da bu tür büyük projelerde hükümetin, çeşitli kurum ve kuruluşların, şirketlerin, yeterli ekonomik güce sahip kişilerin ve halkın desteğinin önemli olduğu açıktır.

Ulaşım açısından görme engelliler için trafik sinyalizasyon sisteminde sesli uyarı olmaması, engelliler için yollarda, geçitlerde, kaldırımlarda bastonla dokunulduğunda ayırt edilebilen küçük çıkıntıları olan özel bölümlerin, rampaların olmaması büyük eksikliklerdir.

Tüm engelliler ve görme engellilerin sigortalanması için çalışmalar yapılmaması, bunun için sigorta şirketlerine destek verilmemesi, engellilerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli temel araç gereçlerin (DAISY, ekran okuyucu programları, bilgisayar, beyaz baston tekerlekli sandalye, protez gibi) sağlanamaması engellilerin yaşamlarını güçleştirmektedir ve gerekli yasal düzenlemelerin SGK aracılığıyla en kısa sürede yapılması gerekmektedir.

Önemle vurgulamak gerekirse son yıllarda teknolojideki gelişmeler tüm bireylerde olduğu gibi görme engellilerde de bu olanaklardan yararlanma isteğini artırmış, yeni arayışlara yol açmıştır. Ne var ki devletçe sunulması gereken bu hizmetin aksaması ve gecikmesi karşısında başta sivil toplum örgütleri olmak üzere, özel kurum ve kuruluşlar böyle bir hizmeti yerine getirmeye çalışmışsa da süreç çok doğru ve iyi kullanılamamıştır. Zaten çoğunluğu yoksul olan engelli aileleri de çocuklarına bu olanakları sağlayamayınca kimi duygu sömürücülerinin kazanç kapısı bile olmuşlardır.

Milli Kütüphane Başkanlığı bu konuda çözümler ararken ülke dışındaki kurumlardan da katkı sağlayabilir. Dedicon Prodüksiyon, fonları kullanma ve projeler konusunda oldukça uzman bir kurumdur. Bu nedenle, "Yaşam boyu öğrenme programları" çerçevesinde, Avrupa Birliği projelerinin kurumumuzda daha yaygın hale

getirilmesi, Avrupa Birliği fonlarından daha fazla yararlanılması gibi konularda ortak projeler geliştirilebilir. Bu projeler, Milli Kütüphane Başkanlığı önderliğinde, Avrupa Birliği fonlarından yararlanılarak ülkemizde de Görme Engelli kütüphanelerinin yaygınlaştırılması biçiminde planlanabilir. Hatta bu projelerin sonuçlarının okullarda ders olarak okutulması bile düşünülebilir. Ayrıca bu hizmetlerin daha etkin ve verimli bir şekilde planlanabilmesi, daha nitelikli personel ile sağlıklı bir hizmet zemini oluşturulabilmesi için Konuşan Kitaplık bölümünün, Başkanlığın eşgüdümünde mutlaka ayrı bir birim olarak değerlendirilmesi veya Kültür ve Turizm bakanlığı bünyesinde ayrı bir uzmanlaşmış görme engelliler kütüphanesinin açılması gerekir. Konuşan Kitaplık'ın hizmetleri gün geçtikçe genişlemekte ve büyümektedir. Örneğin, DAISY sistemine geçildiğinde mutlaka bilgisayar altyapısı iyi olan nitelikli personelle çalışılmalıdır. Avrupa Birliği fonlarından faydalanabilmek için bazı somut ölçütlere gereksinim vardır.

Bilindiği üzere *Engelli Hakları Sözleşmesi*, 13 Aralık 2006’da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda oybirliğiyle kabul edilmiştir. Türkiye, bu sözleşmeyi 13 Mart 2007’de imzalamış, 03.12.2008 tarihli ve 5825 sayılı kanunla onaylanması uygun bulunan “*Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme*”, Dışişleri Bakanlığı'nın 13.5.2009 tarihli ve HUMŞ / 619 sayılı yazısı üzerine, 31.05.1963 tarihli ve 244 sayılı kanunun 3. Maddesine göre Bakanlar Kurulu’nca 27.5.2009’de onaylanmıştır. Bu sözleşme, engellilerin topluma dahil olması, ayrımcılıktan ve damgalanmaktan korunması, hizmetlerin engelliler için erişilebilir olması, yasalar önünde eşitlik konularında devlete yükümlülükler getiriyor. Ek protokol ise bireylere ve gruplara, ülkelerindeki iç hukuk yollarının tükenmesinin ardından, BM Engelli Hakları Komitesi'ne doğrudan başvuru olanağı getiriyor. Yine, bu sözleşmenin ikinci maddesi, Görme Engellilere kütüphanecilik hizmeti veren kurumları ilgilendirmektedir. Madde, “*Erişilebilir bilgi ve iletişim teknolojisi dahil dilleri, metin gösterimini, Braille alfabesi kullanarak ve dokunarak iletişimi, büyük harflerle baskıyı, yazılı, işitsel ve erişilebilir çoklu medyayı, sade dili, işitsel okumayı, beden dilini, diğer tür, biçim ve araçlarla gerçekleşen iletişimi*” içermektedir. Bu kapsamda, AB'ye katılım amacıyla yapılan uyum çalışmaları çerçevesinde, Milli Kütüphane'nin, özellikle görme engelli kişilere hizmet veren Konuşan Kitaplık servisinin alt yapısının, şu anda Avrupa Birliği'ne üye ülkelerinde ve diğer gelişmiş ülkelerdeki kütüphanelerle görme engellilere verilen servislerden yararlanması ve karşılıklı paylaşımı sağlamak üzere iyileştirilmesi, diğer ülkelerdeki kütüphanelerle uyum içinde çalışmasının sağlanması ilk yapılması gerekenlerdir.